

Geliş Tarihi:16.10.2019 Kabul Tarihi:11.11.2019

Entry Date: 16.10.2019 Accepted: 11.11.2019

Kırgız Destanı *Kococaş*'ta Suç, Cezalandırma ve Bağışlama Üçlüsü*

Gulnara AİTPAEVA**

Çeviri: Şamil GACAR***

Kococaş Destanı, boyutlarını belirtmek adına yaklaşık olarak yarım milyon dizeye sahip büyük Kırgız destanı *Manas*'la karşılaştırıldığında “daha küçük” boyutlu bir Kırgız destanıdır. Bundan da önemlisi, *Manas* anlatıcılığı ve anlatıcıları geleneksel Kırgız toplumunda özel bir rol oynamış ve *Manas*, Kırgız halk çalışmaları arasında özel bir yere sahip olmuştur. Bu nedenle, diğer epik halk şiirleri/destanları, ortalama on bin dizeye sahip olmalarına rağmen “küçük” ve “daha az” anlamlarına gelen *kence* olarak adlandırılmıştır (Aytmatov 1996:6) ve bu epik şiirler diğer halkların destanlarına göre hiç de küçük boyutta değildir.

Bu şiirlerin bazılarının –*Er Töştük* ve *Kococaş* dâhil– yapısı, *Manas*'inkiyle genel hatlarıyla uyumludur. *Kococaş*'ın semantik özellikleri, destandaki cesur bir avcının hikâyesi, zaman içinde kaybolup geçmişle beraber unutulup gitse bile bilim insanlarının onun yapısını antik çağlara koymalarına ve arkaik doğasını belirlemelerine olanak tanımaktadır. Ancak unutulup gitmek yerine *Kococaş*, çağdaş yazarlar ve sanatçılar arasında büyük bir ilgi görmektedir. Tölömüş Okeyev'in 1985 yapımı *Ak İlbirstin Tukumu* (Ak Parsın Tohumu/Kar Leoparının Oğlu/Beyaz Parsın Dönüşü/Beyaz Barsın Nesilleri) filmi, Cengiz Aytmatov'un (1980, 1986) *Ak Keme* (Beyaz Gemi) ve K. Jusubaliyev'in (1991) *Kojojash Mergen* (Avcı *Kococaş*) hikâyeleri, Aytmatov ve Muxtar Shahanov'un (1996) *Askada Kalgan Anchynyn Yiyi* (Uçurum Kenarındaki Avcının Feryadı) romanları ve Taalai Osmonov'un *Kerez* (Son Dilek)

* “The Triad of Crime, Punishment and Forgiveness in the Kyrgyz Epic *Kojojash*”, Journal of Folklore Research, Vol. 43, No. 2, (May – Aug., 2006), pp. 109-128. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/3814869>

** Director, Aigine Cultural Research Center, Bişkek-Kırgızistan.

*** Yüksek Lisans Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, samilgacar@hacettepe.edu.tr

ve Mar Baijiev'in (1975) *Bayirki Jomok* (Eski Bir Peri Masalı) adlı oyunları tüm bu ilgiye örnek olarak gösterilebilir.¹ Bu eski epik hakkındaki son zamanlardaki bu çeşitli varyasyonlar, bu ilginin nereden kaynaklandığı ve sürekli devam eden bir yeniden kurmacayla neden tekrar tekrar kullanıldığı sorusunu gündeme getirmektedir.

Temel Olay Örgüsü

Kococaş, yetenekleri көзгө атаар мерген [avını gözünden vuran avcı] formülü ile ifade edilmiş çok hünerli bir avcıdır. Avcılar genellikle hayvanların etinin yanında derisinden de faydalandıklarından, iyi bir avcı da derisine zarar gelmeyecek şekilde avının gözüne nişan alır. Kococaş da yorulmak nedir bilmez ve yaptığı işte oldukça başarılıdır. Başarılı avcılığı sayesinde Kococaş'ın akrabalarına epey faydası olur ve onların övgülerinden keyif alır. Kococaş, bir gün Kayberen (Sur Eçki olarak da bilinen bir keçi) ve beraberindeki büyük ailesiyle karşılaşır. Kococaş, ölümcül avcılık yeteneğiyle onun bütün çocuklarını vurur. Kococaş, ailenin kalanı için gelince Kayberen alçakgönüllükle kendisine ve katledilen çocukların babası olan Alabaş'a merhamet etmesi için ona yalvarır, böylece başka bir yere gidip yeni yavrular doğurabilecek ve soylarını koruyabileceklerdir. Kococaş, kendisi gibi usta bir avcıya böyle bir şey söylemeye cesaret eden bu "ahmak" keçiye güler:

билдим сөздүн чамасын. Менден текени сурап аласың. Өзүң кайда барасың,
Колундан келсе жутуп кой, Карыптын жалгыз баласын

[Söylediklerini anlıyorum. Benden bu tekenin hayatını bağışlamamı umuyorsun. Ancak benden nasıl kaçabilirsin? Eğer yapabiliyorsan, beni, Karıpbay'ın tek oğlunu, sına ve aldatmaya çalış!]

Bu şekilde onlarla alay eden Kococaş, bahtsız keçinin gözünün önünde Alabaş'ı acımasızca öldürür.

Avını hiçbir zaman kaçırmayan bu genç ve güçlü avcı, keçinin de onun için kolay bir av olacağından emindir ancak işler onun planladığı gibi olmaz: yaşlı ve tecrübeli keçi, avcıdan intikam almaya ant içer ve Kococaş'ı yolunu bulamayacağı ve sonunda çaresiz bir şekilde atlamak zorunda kalacağı dik ve kayalık bir uçuruma getirerek kendi adaletini sağlar.

İki Gerçeklik: Yaşam ve Destan

Bu destanın tarihsel dayanağı, avını takip eden ve bir anlık galeyana gelerek sarp ve yalçın kayalıklara düşen genç ve delikanlı bir avcının basit anlatısı gibi görünmektedir. Başka herhangi bir bağlamdan yoksun olan bu basit olay örgüsü, eski avcılarının yaşamında yeterince

yaygın bir olay olabilir. Avcılık, Kococaş'ın ailesini ve kabilesini besleyen temel geçim kaynağıdır. Avcılık ve toplayıcılık, insan faaliyetinin en eski biçimleri arasında olduğu için insan ve hayvan arasındaki çatışma birçok kültürde görülebilir. Bununla beraber bir noktada, avcının ölümünün basit kurgusu, halkın kültürel belleğinde Kococaş'ın epik destanının ilk örneğini vermesi için gerçeklikten hayal dünyasına taşınmıştır. Sonradan ortaya çıkan değişikliklerle birlikte, günümüzde Tölömüş Ceentayev, Süleyman Konokbayev ve Alimkul Üsönbayev'in farklı varyantlarında korumuş olduğumuz destan meydana gelmiştir.² (Konokbayev'in varyantı 1923 yılında halkbilimci Kayum Miftakov tarafından Talas'ta, Ceentayev varyantı 1949 yılında halkbilimci Zair Mamıtbekov tarafından Issık Göl'de yazıya geçirilmiştir. Üsönbayev varyantı ilk defa 1938 yılında ünlü yazar Mukay Elebayev tarafından yayınlanmıştır ancak bu eserin kaynağı hakkında detaylar belirsizdir. (Kırgız coğrafyasının tamamıyla birlikte bahsedilen Issık Göl ve Talas bölgeleri Figür 1'de vurgulanarak gösterilmiştir.)

Varyantlaşma sözlü folklorun temel özelliklerinden biridir (Propp 1955:21, Anikin 1987:53-64). Vladimir Propp ve Vladimir Anikin gibi Rus folkloristler, halkın bozulmamışlık ve yaratıcılık minvalindeki halk düşüncesini kavrayabilmek için bir çalışmanın tüm varyantlarını ve versiyonlarını dikkate almanın gerekli olduğuna inanmışlardır (Propp 1955:21). Propp'a göre her bir varyant; "bir düşüncenin anlaşılmasının özel bir çerçevesi"dir (22).

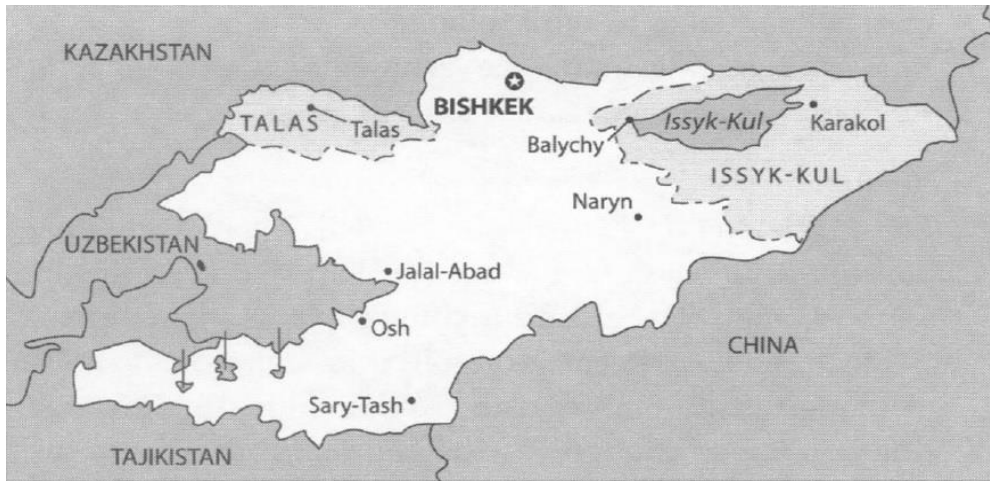

Fig. 1.

Talas (Konokbayev'in *Kococaş* varyantının kaynağı) ve Issık Göl (Ceentayev'in *Kococaş* varyantının kaynağı) bölgelerini gösteren Kırgızistan haritası.

Kococaş'ı meydana getiren toplumun "kültürel anlayışını" anlamlandırmada yardımcı olması için elimizdeki üç yazılı varyantın her birinin temel özellikleri aşağıdaki gibi tespit edilmiştir (C=Ceentayev, K=Konokbayev, Ü=Üsönbayev):

Yöre:

Ü: Talas (Karakol'un yukarısı)

K: Talas (Karakol'un yukarısı)

C: Uç Kemin (Kok-Oirok)

Kococaş'ın soyu:

Ü: Kococaş, Kıtay boyuna mensuptur. Babası: Karıpbay. Annesi: Bikeş.

K: Kıtay boyundaki soylu bir aileden. Babası: Arıpbay. Annesi: Akerkeş.

C: Soylu bir aileden. Boyunun ya da ebeveynlerinin adlarından bahsedilmez.

Başlangıç:

Ü: Zulayka bir damat seçer.

K: Kococaş'ın çocukluğu. Avcılığı öğrenir, rüyasında Kayberen'i görür.

C: Kayberen'in olduğu sıkıntılı rüyalar.

Evlenme:

Ü: Zulayka, koca olarak kendisine Kococaş'ı seçer. Avcı onunla evlenir ve onu kendi bölgesine getirir.

K: Kococaş, zaten Zulayka ile evlidir.

C: Kococaş'ın Kermekaş adında bir nişanlısı vardır.

Kehanet ile ilgili rüyalar:

Ü: Kococaş kehanetle ilgili rüyalar görür ve gördüklerini Zulayka ve boyunun ileri gelenlerine anlatır. Zulayka rüyaları kötü bir alamet olarak yorumlar. Büyükleri de aynı şekilde rüyanın kötüye alamet olduğunu söylerler. Kayberen de rüyalar görür ve bunları Alabaş'a anlatır. Rüyasında gördüğü bu avcıyla karşılaşmamak için Alabaş'a başka bir yere gitmek istediğini söyler.

K: Kococaş kehanetle ilgili rüyalar görür ve gördüklerini Zulayka ve boyunun ileri gelenlerine anlatır. Zulayka rüyaları kötü bir alamet olarak yorumlar. Büyükleri de aynı şekilde rüyanın kötüye alamet olduğunu söylerler. Kayberen de rüyalar görür ve bunları Alabaş'a anlatır. Rüyasında gördüğü bu avcıyla karşılaşmamak için Alabaş'a başka bir yere gitmek istediğini söyler.

C: Kayberen rüyalar görür ve bunları Alabaş'a anlatır. Rüyasında gördüğü bu avcıyla karşılaşmamak için Alabaş'a başka bir yere gitmek istediğini söyler.

Kayberen ile karşılaşma:

Ü: Kayberen, Kococaş'tan Alabaş'ın hayatını bağışlamasını ve uzak bir diyara gitmelerine izin vermesini ister.

K: Kayberen, Kococaş'tan Alabaş'ın hayatını bağışlamasını ve uzak bir diyara gitmelerine izin vermesini ister.

C: ---

Kococaş'ın cevabı:

Ü: Kococaş, Kayberen'in gözü önünde Alabaş'ın kafasını keser.

K: Kococaş, Kayberen'in gözü önünde Alabaş'ın kafasını keser.

C: ---

Ant/Beddua:

Ü: Avcı ve keçi birbirlerini öldürmeye ant içerler.

K: Kayberen, avcıya beddua eder ve ailesinin intikamını alacağına dair ant içer.

C: Kayberen, avcıya beddua eder.

Kococaş'ın son ayrılışı:

Ü: İlkbahar mevsiminde Kayberen, intikam almak için Kococaş'ın köyüne gelir. Avcıyı köyün dışına tuzağa çeker.

K: İlkbahar mevsiminde Kayberen, intikam almak için Kococaş'ın köyüne gelir. Avcıyı köyün dışına tuzağa çeker.

C: ---

Kehanet ile ilgili rüya:

Ü: ---

K: ---

C: Kococaş'ın babası bir rüya görür ve rüyayı kötüye yorar.

Kococaş Kayberen'i kovalar:

Ü: Kococaş defalarca Kayberen'i yakalamaya ve vurmaya çalışır.

K: Kococaş defalarca Kayberen'i yakalamaya ve vurmaya çalışır.

C: ---

Kococaş'ı arayış:

Ü: Zulayka, çok endişeli bir şekilde Kococaş'ı aramaya başlar. Aynı zamanda Kococaş'ın boyu da hiç yorulmaksızın onu arar.

K: Zulayka, Kococaş'ın kayalar arasında mahsur kaldığını öğrenir.

C: ---

Kayberen'in intikamı:

Ü: Kojojash çaresizlik içinde kayadan aşağı atlar.

K: Kojojash çaresizlik içinde kayadan aşağı atlar.

C: Kojojash çaresizlik içinde kayadan aşağı atlar.

Kococaş'ın ölümünden sonra:

Ü: Zulayka bir çocuğa hamiledir.

K: Zulayka bir çocuğa hamiledir. Kococaş'ın son dileği ise çocuğa Moldocaş isminin verilmesi olmuştur.

C: Kermekaş, ıstırap içinde kendini bir bıçakla öldürür.

Çocuğun doğumu:

Ü: Moldocaş doğar.

K: ---

C: ---

Oğlanın babasının cesedini arayışı:

Ü: Moldocaş, uzun bir arayıştan sonra babasının cesedini bulur ve gömer.

K: ---

C: ---

Kococaş ve Kayberen'in soyunun birleşmesi:

Ü: Moldocaş, Kayberen'in kızıyla evlenir ve boyuna karısıyla birlikte geri döner.

K: ---

C: ---

Bu mukayese bize gösteriyor ki Üsönbayev, *Kococaş destanının* en uzun varyantına sahiptir (Kırbaşev 1996:46). Dolayısıyla bu inceleme öncelikli olarak onun varyantına odaklanacak ve gerekli olduğunda diğerlerinden de yararlanacaktır.

Her destan farklı zamanlardan katmanlar içerdiği için Proop, “*bir destanın ortaya çıkma zamanının, çekirdeğinde yaşanan çatışmaya dayanarak tespit edilebileceğini*” ileri sürmüştür (1955:22). Yukarıda verilen karşılaştırma Kococaş ve Kayberen arasındaki yüzleşmenin bu destanın ana çatışması olduğunu göstermektedir. Bir dereceye kadar avcılık her zaman bir mücadele ya da yüzleşme halidir ve bu bakımdan Kococaş ve Keçi örneği günlük avcılık yaşantısının tipik bir örneğidir. Bununla birlikte, önceki Kırgız neslinin bu hikâyeye önem vermesi ve bunun sıradan bir yaşam anlatısından yaratıcı bir destan haline dönüşmesi, anlatının olağanüstü bir derinlik ve anlamla donanmasını sağlamıştır.

Eski epik karakteristiği ve Kococaş'ın arkaik doğasını ortaya çıkaran, avcı ve hayvan arasında yaşanan bu çatışmadır. İnsan ve hayvan da tıpkı tarih boyunca insanların birbiriyle

mücadelesinde olduğu gibi, kendi hakları için çarpıcı bir mücadele içindedirler. Bu nedenle Keçi, destanın iki ana karakterinden biridir.

Kayberen ile Karşılaşmadan Önce Kococaş

Üsönbayev'in metninin girişten sonraki kısmı, Kayberen ile karşılaşmadan önceki Kococaş'ı anlatır.

Мергендине айла жок,	Avcının gücünün sınırı yoktur,
Карыптын жалгыз баласы,	Karıp'ın biricik oğlunun,
Мылтык жакка калганда,	Tüfek söz konusu olunca,
Артык мунун чамасы.	Fazlaydı bunun gücü.
Айлына турбайт күнүгө,	Köyünde bir gün bile kalmaz,
Жүргөнү тоонун арасы.	Yaşadığı (yer) dağ arası.
Күнүгө кийик этин жеп,	Her gün geyik eti yiyerek.
Элинин тынган санаасы.	Halkının bitmişti sorunları.
Кытайлардын Кожожаш,	Deve ayaklı avcı
Төө таман мерген - леп,	Dünyanın dört bir yanını görmüş
Төгөрөктү көргөн - деп.	Alaca toynaklı ince bilekli,
Алача туяк, жез билек,	Ve atı ona çok yakışır,
Аты мергенге ылайык.	Kolayca geçiverir,
Адам жүрбөс аскада,	İnsanlara karşı hissiz olan kayaların
arasından	
Аралап жүрөт эрбеңдеп	

Eğer Kococaş'ın diğer varyantlardaki tasviri karşılaştırılırsa, benzerlikleri görmek zor değildir. Avının içgüdülerini irdelemiş, onların hızını ve alışkanlıklarını öğrenmiş olan Kococaş, zamanla onlar gibi görünmeye başlar. Dağlarla olan uyumu, dayanıklılığı, becerisi ve fiziksel gücü, Kococaş'ı avladıklarına benzetme konusunda birleşir. Onun kıyafetleri bile Kococaş'ı normal birinden çok dağların veya doğanın oğlu olarak gösterir: Кийгени кийик териси [O, keçi ve geyik derisi giyer], veya Мергенде, киши көрчү кийим жок, Чарыгы бутта таңылган, Белдиги белде чалынган, Тегерек кесе, кутуда, Ок, дары баары салынган [Avcı neredeyse hiç kıyafet giymez. Ayakları deriyle sarılıdır. Gövdesini saran bir çarputu vardır].

Kococaş diğer insanlarla çok az zaman geçirir: Onlara avını teslim etmek için aralarına gelir ve tekrar gider. Her ne kadar destanın varyantları onun boy ya da akraba ilişkilerini

ortaya koysa da, bu bilgi destan geleneğinin zorunlu bir unsurudur ve olay örgüsünün seyirindeki rolü çok az önem arz etmektedir: Kococaş'ın zengin mi fakir mi (bazı varyantlar zengin olduğunu söylerken bazıları fakir olduğunu söyler) ya da büyük mü küçük mü bir boydan geldiği o kadar önemli değildir. Konuyla bağlantılı olan tek faktör Kococaş'ın insan olması ve insanları temsil etmesidir. Kahramanın toplumsal yönden az gelişmiş olması, arkaik destanın karakteristik bir özelliğidir.

Kococaş, böylece avladıklarına benzer ve onların arasında insanlarla yaşadığından daha fazla yaşar. İnsan ve hayvan dünyalarını eşzamanlı olarak birbirine bağlayan ve bölen sınırdaki yer alır. Anlatıdaki konumu nedeniyle bu eski Kırgız destanında Kococaş'ın özel bir misyonu vardır: arabulucu olarak görev yapmak. Destansı kahramanın kaderi, görevini yerine getirmeye hazır olmasına ya da olmamasına bağlıdır.

Avcının Kahramanlaştırılmasının İlk Adımı Olarak Evlilik

Avcılık, Kococaş için yaşamın özü ve anlamıdır. Yalnızca tek bir durum kahramanı belli bir süre için işinden alıkoyar; evlilik (Üsönbayev varyantında Zulayka'yla evlilik). Eş seçme ve evlenme motifi *Kococaş*'ta en geleneksel olmayan şekilde çözülür ve dikkatlice değerlendirilmesi önemlidir.

Geleneksel olarak hem Kırgız destan geleneğinde hem de Kırgız toplumunda, damat veya onun temsilcileri bir gelin aramaya gider. Destan dünyasında (yalnızca Kırgız destanı değil), resmî girişim genellikle erkeklerden gelir. Öyle ki Propp, eski Rus destan geleneğinin esas olay örgüsünün “bir gelin bulmak üzerine” olduğu sonucuna varmıştır (1955:108).

Ancak bu Kırgız destanında kahraman, bir eş aramayı düşünmez bile. Zengin bir adamın güzel kızı olan Zulayka, kendisine bir koca aradığını ilan eder. O, damat değildir fakat kendine eş arayan bir gelindir. Her ne kadar kişiye bu durumda bir anaerkil düzen belirtileri görmek cazip gelse de, Zulayka kendi kendine yetemez ve eril bir destek olmadan kendi hayatını inşa etmeye girişmez. Bunun yerine Zulayka'nın güzelliği, babasının zenginliği ve gücüyle “desteklenmiş” olur.

Kococaş'taki evlilik motifi, var olan üç varyanttan ikisinde (Ceentayev ve Konokbayev) olmadığı için bu motifin muhtemelen sonradan ilave edildiği düşüncesi göz önüne alınmalıdır. Sonradan eklenmesinden dolayı evlilik motifi, olay örgüsünün semantik çekirdeğiyle –avcının hayatı ve çevresi– çelişir ve geleneksel olmayan doğası ve arkaik destanın diğer bileşenleri ile tutarlı olmayışı nedeniyle de belli miktarda karışıklık yaratır. Bu

sorunlara rağmen, Kococaş'ın evliliği epik yapıda iyi kurulmuştur ve bu durum, bunun neden bu kadar önemli olduğu sorusunu gündeme getirmiştir.

Propp, Rus folklor klasikleri temelinde “destanın inşası”nın, yani yeni unsurların eski bir yapıya dâhil edilmesinin, türün kurallarına tam olarak uyduğunu göstermiştir. Meletinsky, folklorun estetik normlarına ilişkin aynı düşünceyi şöyle ifade eder:

“Aynı zamanda anlatıcı, kendisini bilinen üslup örneklerine doğru yönlendirirken onun olay örgüsü ve şiirsel sözcük bilgisi, ayrı formüller vb.; öncelikle sembolik bir modelleme sistemi içerisinde kalan tüm şiirsel yapıların (her düzeyde) çoğalmasını sağlar.” (1998:43)

Sonuç olarak, destan türünün kurallarına (veya onun sembolik modellemesine) göre, daha sonradan eklenen Kococaş'ın evliliği motifi, destanın arkaik çekirdeğinde bulunan düşüncelere ve temalara katkıda bulunması gerekir.

Metne dönersek, Kococaş nasıl evlenir? Zeki, zengin ve güzel Zulayka, gelecekteki kocasını aradığını duyurur. Yarışmaya katılan pek çok damat adayı ona birbirinin aynı gelir:

Жыйналыптыр калбастан,	Etrafta kimse yoktu,
Уккан элдин арасы,	Sonra tüm insanlar bir araya geldi,
Барса чуу-чуу көпчүлүк,	O sırada duyanlar havadisleri.
Каракожонун калаасы,	Karakol şehrini hıncahınc doldurdu, Zulayka'nın babasının şehrini,
Бетине парда кийинип,	Yüzü yaşmakla (peçe) örtülü,
Белгилүү кызыл алма алып,	Elinde sembolik bir kırmızı elma,
Сынап турат келгенди,	İnce eleyip sık dokuyan bakışlarla,
Зулайка сындуу баласы	Bakar gelenlere Zulayka.

Her nasılsa, bu taliplerin hiçbiri Zulayka'nın ilgisini çekmez. Yalnızca sonradan gelenlerden biri, iradesine karşı durabilen ve umursamıyormuş gibi görünen (çünkü bu davete akrabalarının isteğiyle katılır) ve onun yanına gelen Kococaş, Zulayka'nın ilgisini çeker. Zulayka, hayvan derilerinden yapılmış kıyafetler içindeki bu “vahşi” avcıyı beğenir ve Kococaş böylece gelecekteki eşi tarafından seçilmiş olur. Kadın inisiyatifinin tezahürü ve kadının damadı seçmesi, geleneksel olmayan bir epik evlilik motifidir.

Evlilikten sonra, destan normal seyrine geri döner: Kococaş karısını ailesinin yanına götürür ve kabilesinde onunla birlikte yaşar. Öyle mutludur ki üç yıl boyunca ava gitmeyi

unutur. Yalnızca bir kadın yüzünden taze etten mahrum kalan boyunun ve yaşlıların mutsuzluğu, Kococaş ve Zulayka'yı ayırır. Kococaş, kendi isteğiyle olmasa da avcılığa geri döner.

Geleneksel olmayan evlilik motifinin bu “tersine dönmüş” doğası elbette bir tesadüf değildir.³ Bu, ilk defa Kococaş'ın karakterindeki müphem özellikleri aydınlatır. Destan türünde normal beklentilerin tersine çevrilmesi, güçlü avcı ve onun kahramanlığı hakkında şüphe yaratmada güçlü bir tekniktir: O, ne kadar kahramandır? Herhangi bir eylemde bulunmasa ya da seçim yapmasa ancak bunun yerine bir koca olarak çağırılrsa ve seçilse bile gerçekten tek ana karakter o mu olur? Burada o bir lider değildir fakat takipçidir, avcı değildir ama avlanandır. Zulayka'ya olan sevgisi, dağların “vahşi” çocuğunun, insanî duygulardan çok da uzakta olmadığını göstermektedir.

Ancak onu Zulayka'ya götüren ne duygu ne de temel ihtiyaçtır. Aslında destanda Kococaş'ın evliliği için görünür hiçbir içsel motivasyon yoktur. Eş seçme ve evlilik amacının temel düzeninin bu şekilde kırılmasına ilişkin bir açıklama da yapılmamıştır. Dolayısıyla Kococaş'ın evliliğini anlamak için bu motifin işlevinin destanın diğer bileşenleri bağlamında tanımlanması gerekir.

İlkel Totem Ana olarak Kayberen

Destanın ikinci ana karakteri Keçi, Kayberen/Sur Eçki'dir. Pek çok kültürde genellikle doğurganlığı ve anaçlığı temsil eden keçi özel bir hayvan kabul edilir. (Darkevitch 1988:108, Ferber 2002:86). Üsönbayev'in varyantında keçinin yetmiş çocuğunun olması ve Konokbayev'in varyantında onun *Min ulaktuu Eçki* (Мин улактуу Эчки) [Bin çocuklu Keçi] olarak çağırılması, Kırgız kültüründe onun sembolik olarak hayat veren rolünde olduğunu göstermektedir.

Kırgızların kutsal hayvan-ata olan Kayberen hakkındaki yaygın bir inancı, insanın doğuşunu *kiyik* olarak bilinen hayvan türüne dayandırır. *Kiyikler* tıpkı keçi, geyik, dağ keçisi ve ren geyiği gibi çift toynaklı hayvanlardandır. İki büyük Kırgız boyu olan *Bugu* (karaca) ve *Sarıbağış* (ren geyiği), kendi totemleri olarak *kiyikleri* kullanır.

Üsönbayev'in varyantında üç ana karakter olan Kococaş, Kayberen ve Zulayka aynı anda aynı rüyayı görür. Kococaş, Keçi'nin ailesiyle karşılaşır, Keçi hariç diğer tüm aile bireylerini katleder, Keçi intikam yemini eder, intikamını alır ve Kococaş ölür. Böyle uhrevî bir rüya, genellikle oldukça iyi bir anlama gelen “alâmet” şeklinde çevrilmiş *ayan* olarak ifade

edilir. Üç ana karakterin “döngüsel rüyası” (yani aynı rüyayı görmeleri) olan Kococaş’ın öyküsü, aslında bu kelimenin orijinal anlamını vurgular: “dikkatli ol, dikkat et, uyanık ol” (ayan kelimesinin *aeo* [keder, acı hissetmek] fiilinin emir kipi şeklindeki edebî çevirisi, birinin acınacak hale gelmekten kaçınmak için ayan uyarısına uyması gerektiği fikrine dayanıyordu. Kırgız destanı, klasik trajedi ruhu içinde karakterleri başlarına gelmeden önce trajedi hakkında bilgi sahibi olmaya zorlar. Propp, “Oedipus in the Light of Folklore”de buna benzer folklorik unsurlar ve Sophokles’in trajedisi arasındaki farklılıkları tanımlar ve “Sophokles’in trajik bir anlamlılıkla ana karakterin olay örgüsünü [kehanet dolayısıyla] bilmesini [sağladığını] ve Oidipus’un kehaneti bilmemesi durumunda ise bunun tıpkı peri masallarındaki gibi trajik bir tesadüften farksız olacağını” belirtir (1976:263).

Propp’un ayrımı, geleneksel Kırgız kültüründeki anlatılarda yer alan ayanın rolü dikkate alınırsa özellikle önemlidir: bu tür rüyalar, üzerinde düşünülerek dikkatli bir şekilde dile getirilmiştir ve *tyoshjoruu* adı verilen özel bir gelenek içinde yorumlanmıştır. İnsanlar bu geleneğin büyük önem taşıdığına inanmışlardır çünkü rüyaların doğru yorumlanması bir şekilde hayaller dünyası ile gerçek olaylar ve eylemler dünyası arasında bir köprü vazifesindedir. Propp’un Oidipus hakkındaki destan unsurlarında belirttiği (263), “olay örgüsünün psikolojik ve dışsal, kehanetle ilgili ve içsel kompozisyon yapısı arasındaki zayıf bağlantının” aksine, bu bağlantı *Kococaş*’ta çok güçlüdür.

Şimdi karakterlerin ayan gördükten sonraki davranışını inceleyelim: Bu korkunç mesajı alan Kayberen, güçlü avcıyla buluşmaktan kaçınmak için mümkün olan tüm önlemleri alır ancak tekesi Alabaş onun korkularını görmezden gelir ve sıradan yaşantısına devam eder.

Zulayka, avcıya bu ava gitmemesini söyler ve onu yanında tutmaya çalışır ancak Kococaş, Zulayka’nın korkularını görmezden gelir ve yine de ava çıkar. Bu durumda destanın kadın ve erkek karakteristiği; kadının kaygı ve dikkatine karşılık erkeğin umursamazlığı ve kadının önsezilerini dikkate almasına karşılık erkeğin uyarıları ihmal etmesi bakımından netleşir.

Alabaş’ı tehlikeli yerden ayrılma konusunda ikna edemeyen Kayberen, bu trajik karşılaşmaya engel olamaz. Onun karşılaşma sırasındaki tepkisi, Üsönbayev’in varyantında belirtildiği gibi hepsinden önce bir eşin ve annenin davranışlarıdır:

Айтылуу мыкты мергеним.

Бйлатпа мендей эненди,

Каңгыртып жалгыз таштаба,

Кайгырып жүрүп өлөмбү.

Карайса да таштап кет,

Карыса да калжактап,

Кашымда жолдош немемди.
Сен да, жалгыз элең атадан,
Капалык түбү көрбөсүң,
Кайберен берген батадан.
Уругум таза кырыпсың,
Аска таштын башында,
Калдыбы деп арытып,
Мерген дагы карап турусун.
Тилеген сөздү бериңиз,
Тийиштүү болсо кебибиз.
Тирүү жалгыз мен калдым,
Тилегеним Алабаш
Калбасын ээн жерибиз.
[Benim şanlı ve güçlü avcım,
Beni ağlatma,
Ben, senin annen de olabilirdim.
Beni bu dünyada bir başına
bırakma,
Çünkü yalnızlık ve kederden
öleceğim.

Destanın metninde, Kayberen'in alçakgönüllülüğüne ve şefkatli sabrına büyük önem verilir. Hemen intikam almaya karar vermez ancak ricası ve yakarışı, kibirli bir şekilde reddedildikten ve Kococaş kendi üstünlüğünü göstermek için Alabaş'ın kafasını onun gözleri önünde kestikten sonra kararını verir. Daha sonra Kococaş, tehlikeli kayalıklarda tuzağa düşüp kovalamacaya devam edemediğinde, son bir kez daha Kayberen'e ateş eder ve böylece onun için olası bir kurtuluş ihtimali olan köprüyü de yok etmiş olur.

Kayberen'in diğer bir adının da *Sur Eçki* olduğunu göz ardı etmeyin. Bu adlandırma genellikle *surun* “gri” anlamındaki yaygın kullanımına dayanan “Boz Keçi” olarak çevrilir. Bununla birlikte *sur* “can” ya da “ruh” anlamına da gelir (Yudakhin 1965:665). Bu ikinci anlam *suru kachty*, *suru ketti* “korkmak, kötü görünmek” (aslında “sur kaçtı, sur gitti”) ve *surundan aylanayin* “canım” (aslında, “surunu [ruh, can] geri döndürmeliyim,” bu da, “sana dairesel bir koruma olması için,” yani, yuvarlak bir kale olması için) gibi ifadelerde bulunur.

O yaşlı – onu bana bağışla,
Bana yoldaş olması için.
Biliyorum, sen de babanın tek
oğlusun.
Hayatta dert nedir bilmeyeceksin
Son günlerine dek,
Benim dualarımı kabul et-
Kayberen'in dualarını.
Bütün çocuklarımı yok ettin,
Tüm ailemi,
Ancak hala doyumсузлук var
Başka kim kaldı diye bakıyorsun.
Ama senden tek bir şey diliyor ve
yalvarıyorum:
Hayatta kalan sadece benim-
Avcı, Alabaş'ı bana bırak,
Soyum devam etsin,
Yurdum boş kalmasın.]

Bu ifadeler özellikle *Kococaş* bağlamında *surun* sakral anlamını bize gösterir: insanlara huzur veren ve zorluklardan ve üzüntülerden koruyan bir kimse veya bir şey. “Ruh” ya da “kader” olarak tercüme edilmiş olsa da bu, kişiye eşlik eden ruhsal/kutsal bir güçtür. Bu anlamlara ve özelliklere dayanarak, destandaki Sur Eçki’nin genç ve başarılı avcı tarafından tanınmamış olan Kaderin Yansıması’ndan başka bir şey olmadığı açıktır. Sur Eçki’nin Kococaş’a hem büyük başarılar hem de telafi edilemez bir keder getirebileceğini söylemesi tesadüf değildir ama Kococaş onun aslında bir efendi olduğunun farkına varmaz.

Keçi’nin iki yüzünün –Anne olarak Kayberen ve Kader olarak Sur Eçki– bu yönleri bir araya gelir. O, kaderin yüzü (bu anlatıda cezalandırıcı yüzü) olduğu kadar ulusun asıl annesidir de (ulusun ölümsüz ruhu).

Çatışmanın Kökenleri

Kehanet doğru çıkar: Kococaş, Keçi’nin ailesini yok eder ve Keçi buna karşılık ona ölüm getirir. En eski kan davası yasası yürürlüğe girer ve döngü kapanmış olur. Keçi avcıyla buluşmaktan kaçınmaya çalışır, ancak avcı durmaksızın Keçi’yi arar. Kococaş, dikkatli olması için ayan uyarısı almasına rağmen neden Yunan Oidipus’un aksine kendi trajik kaderinden kaçınmaya çalışmaz? Neden temkinli olmak yerine felakete doğru koşar? Neden bu kadar acımasız ve gaddardır?

Kahramanın adı, Kırgız destanının anlamsal özelliği bakımından esas unsurdur. Sur Eçki isminin önemli olması gibi, Kococaş’ın ismi de destandaki rolü ve karakteri hakkında çok şey gösterir. Kococaş avını hiçbir zaman kaçırmayan bir avcıdır. Kayberen’in Alabaş’a söylediği sözler, “Кыйын деп сырттан укчу элем...” [Onun güçlü bir avcı olduğunu duydum.] halk arasında ortak bir inançtır.

Kococaş, avcılıkta o kadar usta olmuştur ki hiç kimsenin onun bu üstünlüğünden şüphesi yoktur, hatta avı olan Keçi’nin bile. Kococaş da kendinden oldukça emindir. Ona sanki kendi mülküymüş gibi görünen bu kadar çok ava gittiği dağlara, vadilere ve ormanlara da hâkim olmuştur. Kahramanın adının ilk kısmı olan “*koco*” (tam hali *kocoyun*), “usta” anlamına gelir. Kayberen ile ilgili gördüğü rüya onun “ustalığını” sorgulamasına neden olur ve kahramanın kişiliği, ayanı bir uyarıdan ziyade bir meydan okuma olarak kabul eder.

Adının ikinci kısmı olan “*caş*”ın çeşitli anlamları vardır: “gençlik”, “yıllar” ve “gözyaşları”. Böylece *koco+caş* birleşimi, “genç usta”, “ustalar çağı adamı” veya “ustanın gözyaşları/gözyaşlarının ustası” anlamlarına gelebilir. Özellikle gençlikle ilgili anlamları göz

önüne aldığımızda, destanın içerisinde kahramanın güçlü olması, kendine güvenmesi, dikkatsizliği ve risk alması gibi özellikleri bakımından ilişkilendirilebilir:

Каруудан тайбай күч алып, Кайраттанып жалтылдап, Алты сайлуу Ак бараң, Оң ийнинде жаркылдап, Кисеси белде шаркылдап. Табына келген күлүктөй, Талпынып мерген шарпылдап.

[Avcının sağ omzunda, ön kollarından kuvvet alan altı namlulu bir silah korkunç bir şekilde göz kamaştırır. Belinde fişek halkalı küçük bir çanta. Avcı, sanki bir yarışçının en formdaki hali gibi hızlı ve güçlü.]

Kococaş trajediden kaçmaz çünkü o böyle bir ihtimalin gerçekleşeceğine inanmaz ya da inanmak istemez. Alabaş'ın ayan konusundaki cevabı ve Keçi'nin korku ve endişesini umursamazlığı, Kococaş'ın ayan ve Keçi hakkındaki tutumunda da benzer şekilde yansıtılır. Genç Kococaş'ın üstünlüğüne olan güveni ve yaşlı Alabaş'ın korkusuzluğuna olan güveni bir kriz durumunda aynı davranışı göstermelerini temsil ediyor.

Genç avcı Kococaş, ustalığı konusundaki şüphelerine bir son vermek ve kim olduğunu herkese kanıtlamak için Keçi'nin ailesinin izini sürer ve onları acımasızca yok eder. Bu eylemde cinayet ve avcılık arasındaki ince çizgi yok olur ve hatta avcılık bir cinayete dönüşür: Genç avcı, mesleğinin meşru sınırlarını aşar ve bir avcıdan ziyade bir suçlu ve katil olur. Onun Keçi'nin peşinde koşması, artık avının izini sürerek takip ettiği basit bir alıştırma değildir. Bunun yerine, Fyodor Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza*'da kurguladığı gibi “hak sahibi olanlar” (право имеющий), yani otoriteye sahip olanlar ve “mazlum varlıklar” arasındaki bir çatışmadır.

Bu nedenle, başlangıçta avcı ile av arasındaki doğal bir mücadele gibi görünen şey, Kırgız halkı tarafından destanda bulunan olağanüstü durumda, çok daha karmaşık bir doğal yapının yüzleşmesi olarak yorumlanmaktadır. Keçi Kayberen, asıl ana/hayvan-ata, yani soyun başlangıcıdır. Destanın av ile avcı arasındaki benzerliği vurgulaması da tesadüf değildir. Kococaş'ın Kayberen'i anne olarak tanımaması ve onun sülalesindeki herkesi öldürmesi hayatın temel dayanaklarını suistimal etmesi anlamına gelir.

Kococaş'ın nişanlanma ve evlenmesinde basit bir geleneğin ihlal edilmesinin yanında , burada da Kococaş geleneğe aykırı hareket eder. Gelenekten yoksunluk ve evliliğinde görülen “yanlışlık”, benzer şekilde Kococaş'ın Keçi ile olan ilişkilerinde daha belirgindir. Yapısal-göstergebilim yönteminin metodolojisini ve terminolojisini kullanarak, *Kococaş*'taki evlilik

motifinin ve çatışma motifinin insan deneyiminin farklı katmanlarından ve insanın çevresindeki yaşamdan alınmış tasviri dilin anlamları tarafından taşınan “fonksiyonel kalıplar” veya “anlamsal kodlar” olduğu söylenebilir (Meletinsky 1998:34).

Kococaş’ın Yazgısı

Kococaş’ın, yaşamın temellerini yok etmesine ve ananın duygu ve haklarını ayaklar altına almasına yol açan bencilce kaygısı, insanların vicdanında kesinlikle kabul edilemez. Eski Kırgız toplumunda uğurlama; ак сүтүмдү акта “ak sütümü akla” veya “senin için çektiğim sancıların hakkını ver”, şükran; ак сүтүмдү актады “sütümün hakkını verdin” ve beddua; ак сүтүм урсуң “sütüm sana haram zıkkım olsun” gibi ifadelerle annenin sütüyle temsil edilen özel yerini vurgulamakta ve gerçek bir güç olarak kabul edildiğini bize göstermektedir.

Kırgız düşünürlerden en önde gelen isim Cengiz Aytmatov, uzun zamandan beri Kırgız halkının dehasının sözlü destanda tezahür ettiğini iddia etmiştir (1996:5-9). Kococaş’ın Üsönbayev tarafından tasvir edilen ölümü, sözel sanatın usta bir örneğidir. Burada genç ve kendine güvenen usta bir avcının yaşlı ve kırılğan Keçi tarafından tuzağa çekildiği görülmektedir. Av ve avcı rollerini değiştirir ve bu defa daha önce peşinde koştuğu avlarının yaptığı gibi, uçurumun kenarında koşuşturan Kococaş olur. O anda Zulayka’nın durumu ile Kayberen’in durumu arasındaki ilişki ortaya çıkar: Her iki durumda da Kococaş lider değildir ancak liderlik eden o olur; kaderin ustası değildir ancak kontrolü dışındaki koşullara boyun eğdirir. Bu ölümcül hata liderlik rolünü ele alır ve Kococaş’ı geri dönüşü olmayan, mahsur kalacağı ulaşılmaz bir kayaya götürür.

Kahramanın adı kayanın kenarında bir anlam daha kazanır: “gözyaşı ustası”. Kococaş’ın akrabaları, başını beladan kurtarmak için avcının mahsur kaldığı kayalığa ulaşmaya çalışır ancak tüm çabaları nafiyledir. Kayanın dibine pek çok gözyaşı dökülür ve “genç usta”, sular seller gibi gözyaşı akıtarak dünyayı gözyaşı altında bırakan bir “gözyaşı ustası”na dönüşür.

Çatışmanın Çoklu Anlamları

Destanda suç ve ceza teması oldukça belirgindir. İşlediği suçun gaddarlığına karşılık olarak, Kococaş’ın cezası ağırdır: kurtuluş şansı olmadan mahsur bırakılmak. Uçurumun dibindeki insanlarına ve düşüncesizce geride bıraktığı toprağa ulaşmak için çabalama düşüncesiyle kayadan aşağıya atlar. Ancak vücudu kayanın keskin bir noktasına denk gelir ve

yere ulaşamaz. Sonuç olarak cesur avcı Kococaş, sembolik olarak *hiçbir yer* olan bir yerde, gökyüzü ve yeryüzü arasında kalır.

Meletinsky, “*mitolojik motiflerin ve imgelerin sembolik çokluğunun, anlam zenginliğini açıkça ifade ettiğini*” belirtir (1998:33). Kococaş, bu tespiti çok iyi kanıtlar çünkü Kococaş ve Kayberen’in çatışması birçok anlama sahiptir. Yüzeysel olarak, bir avcı ve bir hayvan arasındaki bir mücadeledir ve insanlar ile doğa arasındaki bir çatışmadır. Aynı zamanda Kococaş ve Keçi; genç-yaşlı, toyluk-bilgelik, kadın-erkek, anne-oğul, dindışı-kutsal, risk-zekâ, kaza-kader ve insan-tanrı gibi karşıtlıkları da temsil eder. Çatışmanın çok anlamlılığı, eski anlatının birbirinden farklı yorumlamaları için fırsatlar yaratmaktadır. Kırgız folklor uzmanları arasında Kococaş’ın ekolojik bir sorunu temsil ettiği konusundaki köklü görüş, destan yukarıda belirtilen karşıtlıklardan herhangi biriyle ilgili düşünceleri beslese bile çatışmanın boyutlarından sadece birine dayanmaktadır.

Bağışlama

Yukarıda tartışılan farklı anlamlar arasında, destan hakkındaki son derece önemli bir fikir Kococaş’ın adında da gizlidir. Kococaş’ın tanımı “genç usta”, “genç adam”dır. O ağır bir suç işledi ve mümkün olan en ağır cezanın ne olabileceği konusunda acı çekti: tüm akrabalarını yasa boğdu ve bedeni dünyaya geri dönmedi. Ancak ne suçun ne de cezanın şiddeti affetmeyi ortadan kaldırmaz. Güçlü avcı hakkında destansı bir hikâye oluşturan toplum, onun gençliğini ve gençken hata yapmanın ve risk almanın doğal olduğu inancını vurgulamaktadır. Uyarılara aldırmadan Kococaş korkusuzca kendinden daha bir yüksek otoriteye meydan okur. Kococaş’ın trajedisinin ana gerekçesi ve açıklaması gençliktir.

Suç, cezayı önceden belirler, ancak bağışlama ve anlama da bir rol oynar. Bu bağlamda, destanın son teması ortaya çıkar: Kococaş’ın oğlu Moldocaş sonunda babasının cesedini bulur ve gömer. Üstelik Moldocaş, Sur Eçki’nin kızı ile evlenir ve böylece insanlar ve Kayberen arasındaki birliktelik yeniden kurulur. Epik evliliğin ataerkil dünyasında bu, bir tür güçtür ve Moldocaş, Keçi’nin kızıyla evlenerek insanın yetki gücünü savunur.

“Moldocaş”, “bilgili genç (erkek)”, “eğitimli veya okuryazar gençlik” anlamına gelir. Bu ismin anlamı kesinlikle Kococaş’ın trajik deneyimiyle bağlantılı: Kırgız masalcılarının mantığına göre, Moldocaş babasının acı kaderi ile yetiştirilir. Güç ve üstünlük arzusu, genç avcıyı tehlikeli kayanın kenarına götürdü, ancak güç ve üstünlük düşüncesi kötü bir çıkmaza dönüştü. Ancak Moldocaş, bu çıkmazdan bir çıkış yolu bulur ve gücü elinde tutar. Babasının

trajedisinden oğlun aldığı temel ders, gücün düşüncesiz, sınırsız veya kontrolsüz olamayacağıdır. Moldocaş Kococaş'ın olamadığını olur: arabulucu.

Bununla birlikte, bir dereceye kadar Kococaş'ın affedilmesi fikrinin gücün kendi doğasında başka bir paradoksal açıklaması vardır. Güç, bir insanın en büyük cazibelerinden biridir ve çok azı sınırsız gücün cazibesine karşı koyabilir. Keçi ve Kococaş arasındaki ilişki eski toplumun düşünce biçimini yansıttığına göre, avcının davranışı da o toplumda sınırsız gücün tadını bilen bir kişinin davranışıdır. Kococaş çok ileri gider ve sonraki yıllarda hem büyük hem de küçük pek çok ünlü tiranın yaptığı gibi, çok cesur ya da kibirli olur. Ancak daha sonra karşılaştığı güç sınavında tökezler.

Bu bakımdan, Kırgız avcısının Nietzsche ve Dostoyevski'nin "Süpermen"inin destansı atası olarak görülmesi belki de fazla zor değildir. Kırgızların böyle bir insan türüne karşı tutumu, kahramanın korkunç ölümünün (cinayet/intihar) şiddetli bir şekilde olmasında açıklanabilir.

Sonuç

Bu makalenin başında, destanın neden bu kadar çekici olduğunu ve neden tekrar tekrar canlandırıldığını sordum. Bu konuda benim inancım, bu eski destanda tasvir edildiği gibi, insanların tekrar tekrar yüzleştiği benzer problemlere sorduğu sorular üzerinde sürekli olarak düşünmeye devam etmesidir. İzin verilebilir olan sınırın aşılması ya da ihmal edilmesi sorusu da böyle bir sorudur.

Sonuç olarak *Kococaş*'ta vurgulanan yalnızca suç ve cezalandırma karşıtlığı değil aynı zamanda suç, cezalandırma ve bağışlama üçlüsünün gerekliliğidir. Karşıtlık, doğası gereği, çelişkili ve keskin zıtlıklara, sertliğe ve zulme karşılık gelmektedir. Diğer yandan bu üçlü grup, karşıtlık ve çelişkiye bir alternatiftir. Üçlüler gelişme, fikirlerin yeniden düşünülmesi ve olayların ve gerçeklerin yeniden değerlendirilme olasılığını gösterir. Bu nedenle bir üçleme, ikili bir karşıtlıktan daha insancıl ve insan odaklıdır.

Daha küçük boyutlu Kırgız destanlarını karakterize eden unsur insana doğru olan bu yönelimdir. Tüm Kırgız destanları isimlerini ana kahramanlarından almıştır. Bu şekilde kabile yaşam tarzında ihmal edilen birey, Kırgız destan geleneğinde telafi edilebilir. *Kococaş*, bir kişinin birçok şeyin sorumluluğunu aldığını ve bu herhangi bir üstün güç olduğu gibi kişinin kendi eylemlerinden de sorumlu olduğunu göstermektedir. Üstelik herhangi bir üst güç, onunla, sadece onun için hazırladığı oyunu oynayacaktır. Eskiye dayanan Kırgız inanç algısı,

bu dünyadaki insanların esas yerinden ve onlara verilen sorumluluk derecesinden büyük ölçüde etkilenir.

Kococaş'ın sonraki tüm varyantları açık bir ahlakî karaktere sahiptir. Bu ahlakî odak, mantıklı çünkü destan ahlakî kaygılardan doğar. *Kococaş*'taki cesur avcının hikâyesi, canlı bir şekilde böyle bir ahlakî gelişimi gösterir. Bu, çevrelerindeki dünyanın akılcı yaklaşımı ve uyum ve dengenin korunmasının hayatta kalmak için gerekli olduğu sert pragmatik fikirden doğar: Kococaş, yalnızca ihtiyaç duyduğu kadarını almış olsaydı ve avcı olarak mesleğinin gerekliliklerini aşmasaydı, böyle bir acı çekmezdi. Bu tür ihtiyaçların aşılmasıyla ilgili sorunlar, ilkel buyrukların kaynağıdır: “*Öldürmeyeceksin.*” Aksi takdirde bu tür ahlakî kurallar yıkıcı güç veya güçler tarafından kontrol edilir.

İlkel avcı Kococaş'ın ölümü, ahlakın doğduğu ahlakî bir tohum görevi görür ve “eğitilmiş” ve “bilgili” Moldocaş'a yol açar. “*Öldürmeyeceksin*”, hayatta kalmak ve yaşamak için gerekli pragmatik bir koşul olur. Bu yüzden biz *Kococaş*'ın İncil tipinde bir anlatı olduğu sonucuna vardık. Yahudi-Hıristiyan âleminde İncil'in içine yerleştirilen çeşitli ahlakî gerçekler, Kırgızlar arasında birincil örnekler arasında küçük boyutlu destanlarla epik bir formda kendine yer bulmaktadır. Bu nedenle daha küçük boyutlu destanların günümüzdeki çalışmaları, Kırgız halkının tarihi boyunca, onlara yol göstermiş olan hayatın temel kurallarını anlamamıza yardımcı olabilir.

Notlar

1. *Kereez*, 1994 yılında Arsen Umuraliev'in Bişkek Şehir Drama Tiyatrosu için görevlendirildiği bir eser olarak yazılmıştır ve yönetmen Nurlan Asanbekov tarafından sahnelenmiştir. Nurlan Asanbekov, 2003 yılında “Küçük Kırgız destanının göçebe tiyatro biçiminde yeniden canlandırılması” başlıklı bir projenin bir parçası olan Sahne Tiyatrosu için çalışmalarını yeniden oluşturmuştur.

2. Bu varyantların tamamı Akmataliyev ve Kırgızev'in *Kococaş* incelemelerinde yer almaktadır (1996). Ceentayev varyantı 223-41, Konokbayev varyantı 47-78 ve Üsönbayev varyantı 79-122 sayfa aralıklarında bulunmaktadır.

3. Küçük Kırgız destanları, eş seçme geleneğinin bozulduğu örneklerle doludur, ancak her durumda gelenekten ayrılmanın özel bir motivasyonu ve anlamı vardır. Örneğin, Olcobay ve Kishimjan destanında üç erkek kahraman (Kuljigach, Soltobay, Olcobay), aynı anda hem eş seçme hem de evlilik normlarını kırar, ancak motifin “açıklanamayan” bir çevrimi yoktur:

Bu karakterler, babalık veya sevgi gibi daha yüksek duyguları uğruna bilinçli olarak kuralları çiğner ve burada bireysel veya içsel dürtüler barizdir. Bu yüzden insanların, insan yaşamının görünüşte temel esaslarını kıran veya bunlara zarar veren kişilere karşı farklı, anlayışlı bir tutum sergilemelerinin nedeni budur.

Kaynaklar

- Akmataliev, Abdyldajan, ve Kengesh Kyrbashev (1996). Kojojash. Bişkek: “Sham” basması.
- Anikin, Vladimir Prokopevich (1987). Russian Folklore. Moscow: Vysshaya shkola.
- Aytmatov, Chingiz (1996). Heritage Is Our Common Treasure. In Akmataliev and Kyrbashev, 5-9.
- Darkevitch, Vladislav Petrovich, ed. (1988). Middle-Age Folk Culture. Moscow: Nauka.
- Ferber, Michael (2002). A Dictionary of Literary Symbols. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kyrbashev, Kengesh (1996). Kojojash and its variants. In Akmataliev and Kyrbashev, 35-46.
- Meletinsky, Eleazar Moiseevich (1998). On the usage of the structural-semiotic method in folklore studies. In Selected Articles and Memoirs, 33-51. Moscow: RGGU.
- Propp Vladimir Y. (1955). Russian Heroic Epic. Leningrad: Leningrad Izd-vo Leningr. un-ta.
- _____, (1976). Folklore Reality: Selected Articles. Moscow: Nauka. Yudakhin Konstantin K.
- _____, (1965). Kyrgyz-Russian Dictionary. Moscow: Soviet Encyclopaedia.